

KONVERGENCIJA RAZINA CIJENA I NJEZIN UTJECAJ NA INFLACIJU U HRVATSKOJ

Nestić, Danijel

Source / Izvornik: **Ekonomski pregled, 2008, 59, 3 - 36**

Journal article, Published version

Rad u časopisu, Objavljena verzija rada (izdavačev PDF)

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:213:851669>

Rights / Prava: [Attribution 3.0 Unported/Imenovanje 3.0](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-07-17**

Repository / Repozitorij:

[The Institute of Economics, Zagreb](#)

Danijel Nestić*

UDK 338.57.055:339.923(497.5)
JEL Classification E31, O19
Izvorni znanstveni rad

KONVERGENCIJA RAZINA CIJENA I NJEZIN UTJECAJ NA INFLACIJU U HRVATSKOJ

U radu se procjenjuju učinci pridruživanja Europskoj Uniji na kretanje cijena u Hrvatskoj u kontekstu procesa konvergencije razina cijena u europskom ekonomskom prostoru. Procjena učinaka pripremljena je uz pomoć regresijskih ocjena na osnovi podataka iz vremenskog presjeka po zemljama. Rezultati pokazuju da će Hrvatska biti suočena s ograničenim konvergenijskim pritiscima na rast cijena. U slučaju pristupanja Uniji sa sadašnjom razinom cijena i dohotka, Hrvatska bi mogla zabilježiti godišnji rast razine cijena za oko 1,4% veći od rasta razine cijene u euro-zoni. Procjena budućega kretanja cijena osnovnih skupina proizvoda pokazuje da Hrvatska ne bi morala očekivati značajniji rast cijena potrošačkih dobara poput hrane, bezalkoholnih pića, odjeće i obuće, jer su te cijene već sada na razinama sličnima onima u EU. Pritisci na rast cijena realizirat će se ponajprije kod usluga (obrazovanje, rekreacija, kultura) i kod stanovanja i energije. Budući da ukupni konvergenijski pritisci na kretanje cijena i tečaja nisu snažni, procjenjuje se da oni neće biti prepreka za ispunjavanje uvjeta boravka u europskom tečajnom mehanizmu ERM II, ni za uvođenje eura nakon toga.

Ključne riječi: razina cijena, konvergencija, inflacija, tečaj

1. Uvod

U radu se razmatraju učinci pridruživanja Europskoj Uniji na kretanje cijena u Hrvatskoj. Buduće kretanje cijena promatra se u kontekstu procesa konver-

* D. Nestić, dr. sc., znanstveni suradnik u Ekonomskom institutu, Zagreb (dniestic@eizg.hr). Prva verzija teksta primljena u uredništvo 26. 11. 2007., a definitivna 8. 1. 2008.

gencije razine cijena u jedinstvenom ekonomskom prostoru. Ocjena cjenovnih učinaka pridruživanja EU važna je zbog pravodobnog informiranja građana, ali je važna i za nositelje ekonomske politike, primjerice, radi utvrđivanja strategije uvođenja eura. Naime, ako se pokaže da inflacijski pritisci nakon ulaska u EU ne ometaju zadovoljavanje inflacijskih i tečajnih kriterija konvergencije definiranih Sporazumom iz Maastrichta, moći će se ozbiljno razmatrati strategija ranoga ulaska u europski tečajni mehanizam ERM II i upućivanje zahtjeva za uvođenje eura neposredno nakon isteka roka od dvije godine, koliko svaka nova članica EU mora provesti u takvome režimu.

Inflacijski pritisci u procesu jačanja institucionalnih i ekonomskih veza s Europskom Unijom najvećim dijelom proizlaze iz učinka integracije u zajednički ekonomski prostor, zbog čega se može očekivati ubrzana konvergencija razine cijena u Hrvatskoj prema prosječnoj razini cijena u EU. Budući da je opća razina cijena u Hrvatskoj niža od razine cijena u EU, konvergencija, u pravilu, znači rast relativne razine cijena. Taj se rast može ostvariti na dva osnovna načina: 1. inflacijskim diferencijalom – tj. stopom inflacije koja je viša u Hrvatskoj nego u EU i 2. aprecijacijom tečaja kune u odnosu na euro, a naravno, i nekom kombinacijom tih dvaju načina.

Proces konvergencije razina cijena pod dominantnim je utjecajem strukturnih faktora, poput realne konvergencije (smanjivanje razlike u stupnju ekonomske razvijenosti) ili usklađivanja strukture proizvodnje. Strukturni faktori relativno se sporo mijenjaju u tijeku vremena zbog čega je konvergencija razine cijena prije dugotrajan proces nego trenutni čin koji se događa u trenutku prihvaćanja punopravnoga članstva u EU. Upravo nas postupnost konvergencije razine cijena dovodi do zaključka da Hrvatska ne mora biti izložena inflacijskim šokovima prilikom pristupanja EU. Tome u prilog govori iskustvo novih članica EU kod kojih je neusklađenost razine i strukture cijena u trenutku ulaska u EU bila znatno veća nego kod Hrvatske. To, naravno, ne znači da neće biti povremenih cjenovnih skokova, bilo zbog harmonizacije poreznoga sustava, bilo zbog promjena regulative s neposrednim učincima na cijene, ali opća tendencija rasta cijena zbog pridruživanja vjerojatno neće biti pretjerano snažna. Koliko će snažna ona ipak biti, pokušat će se ocijeniti u ovome radu.

Nakon uvoda, u drugome se dijelu rada razmatraju osnovni podaci o razinama cijena u zemljama EU i zemljama kandidatkinjama, uključivši i Hrvatsku. U trećem se dijelu pozornost usmjerava na nedavno iskustvo konvergencije cijena u novim članicama EU. U četvrtome se dijelu procjenjuje rast cijena s kojim bi se Hrvatska mogla suočiti nakon ulaska u EU. Procjenjuje se rast opće razine cijena, navode se mogući pritisci na rast cijena po glavnim skupinama proizvoda i procjenjuje se cjenovni učinak očekivanih promjena u oporezivanju. U petome se rasprava zaključuje procjenom utjecaju procesa konvergencije cijena na mogućnost ranoga uvođenja eura u Hrvatskoj.

2. Osnovni podaci o razini cijena u Hrvatskoj i u EU

Opća je razina cijena u Hrvatskoj u godini 2005. bila približno 62% prosjeka 25 zemalja EU (tablica 1).¹ Ova opća razina cijena uključuje i razinu cijena državnih usluga i razinu cijena investicijskih dobara, odnosno ona uključuje cijenu svih proizvoda koji ulaze u obračun BDP-a. Građanima je puno bliža usporedba cijena proizvoda koji se koriste za finalnu potrošnju stanovništva. U usporedbi s prosjekom EU-25, u Hrvatskoj su cijene ovih proizvoda u 2005. godini bile 33% niže, odnosno one su bile na razini 67% prosjeka zemalja EU.

Iako Hrvatska ima relativno niske razine cijena u usporedbi s prosječnom razinom cijena u EU, usporedba sa stanjem u novim članicama EU i sa stanjem u drugim zemljama kandidatkinjama otkriva da sve te zemlje imaju relativno nisku razinu cijena u usporedbi s prosjekom EU i da mnoge od njih imaju osjetno nižu razinu cijena od Hrvatske. Tako kod proizvoda za potrošnju stanovništva od svih postsocijalističkih zemalja jedino Slovenija ima višu razinu cijena od Hrvatske – oko 75% prosjeka EU-25, a ostale zemlje imaju cijene na razinama od 43% do 64% prosjeka EU-25. Turska, Cipar i Malta, zemlje s neprekinutom tradicijom tržišnoga gospodarstva, imaju nešto više razine cijena od postsocijalističkih zemalja – od 67% do 90% prosjeka EU-25.

Razina cijena u nekoj zemlji snažno ovisi o njezinoj razvijenosti, mjerenoj, na primjer, BDP-om po stanovniku prema standardu kupovne moći. Potvrdile su to brojne empirijske studije (na primjer, Kravis i Lipsey, 1988.; Clague, 1986.; Čihak i Holub, 2003.), a teorijsko se objašnjenje te veze najčešće povezuje s Balassa-Samuelsonovom hipotezom². Slika 1. jasno ilustrira tu ovisnost na uzorku od 29 zemalja članica i kandidatkinja za EU³. Može se uočiti da je u Hrvatskoj opća razina cijena nešto viša od očekivanja zbog razine realnog BDP-a, pri čemu je to očekivanje izraženo ocjenom linearnog trenda koji povezuje razinu cijena i realni BDP i prikazano pravcem na slici 1. Razina cijena otprilike je za 7 indeksnih bodova (EU-25=100) veća od očekivanja. To je odstupanje kod Hrvatske godine 2005. bilo relativno malo ako se promatra skup zemalja sa slike, a osobito

¹ Izvor je svih podataka o usporedivim razinama cijena i realnoga BDP, osim ako nije drugačije navedeno, internet stranica Eurostata (<http://epp.eurostat.cec.eu.int>), prema stanju dostupnom u lipnju godine 2007.

² Balassa-Samuelsonova hipoteza (Balassa, 1964.; Samuelson, 1964.) oslanja se na razlike u rastu relativne proizvodnosti rada (sektor razmjenjivih u odnosu na sektor lokalnih dobara) između zemalja. No, pozitivnu je vezu između realnoga dohotka i razine cijena moguće izvesti i iz drugih modela, poput modela razmjerne obilnosti činitelja (Bhagwati, 1984.) ili modela koji polaze od razlika u dohodovnoj elastičnosti potrošnje (Bergstrand, 1991.).

³ Bez Luksemburga, koji je netipična zemlja zbog visokoga udjela inozemnih radnika - nerezidenata, zbog čega se dobiva osobito visoka razina BDP po stanovniku, dok je razina cijena tek nešto viša nego u susjednim zemljama – Belgiji, Njemačkoj ili Francuskoj.

ako se uzmu u obzir prijašnje studije koje su ukazivale na znatno veće odstupanje od očekivane razini cijena s obzirom na dohodak. Odstupanja za godine 1996. i 1999. iznosila su više od 15 indeksnih bodova (Nestić, 2004.).

Tablica 1.

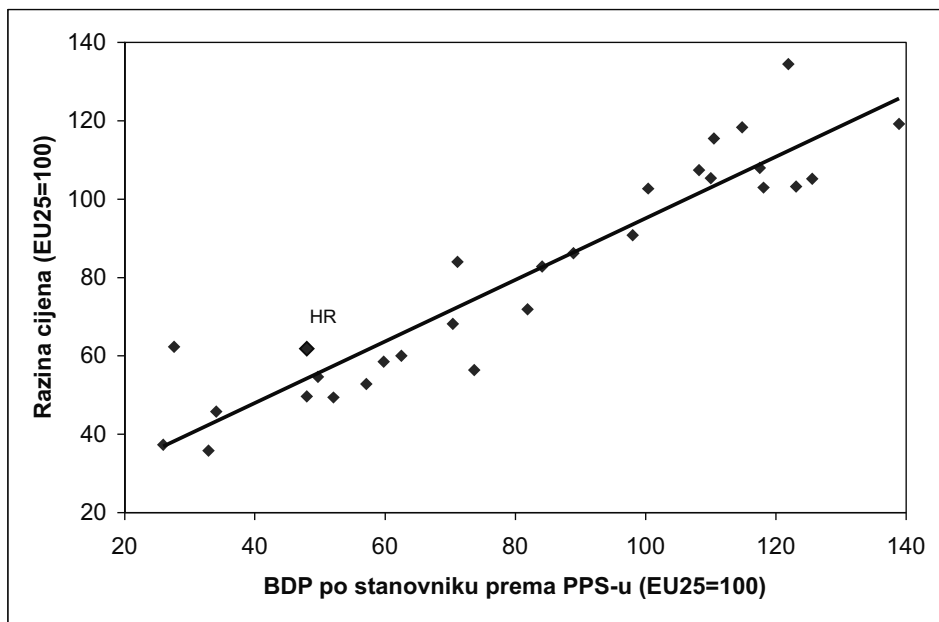
RAZINA CIJENA I BDP PO STANOVNIKU PREMA STANDARDU
KUPOVNE MOĆI U NOVIM DRŽAVAMA ČLANICAMA I U DRŽAVAMA
KANDIDATKINJAMA ZA EU (EU-25=100), 2005.

Zemlja	Razina cijena		BDP po stan.
	BDP (sva dobra i usluge)	Dobara i usluga za finalnu potrošnju stanovništva	(prema standardu kupovne moći)
Europska Unija (25 država) – EU-25	100	100	100
Europska Unija (15 država) – EU-15	104	104	108
Zona eura - EUR-12	103	103	106
Cipar	86	90	89
Češka	56	58	74
Estonija	59	64	60
Latvija	50	56	48
Litva	49	54	52
Mađarska	60	62	63
Malta	68	73	70
Poljska	55	60	50
Slovenija	72	75	82
Slovačka	53	56	57
Bugarska	36	43	33
Rumunjska	46	53	34
Hrvatska	62	67	48
Makedonija	37	44	26
Turska	62	67	28

Izvor: Eurostat.

Slika 1.

OPĆA RAZINA CIJENA I BDP PO STANOVNIKU PREMA
STANDARDU KUPOVNE MOĆI U DRŽAVAMA EU I U DRŽAVAMA
KANDIDATKINJAMA, 2005.

Napomena: Bez Luksemburga.

Izvor: Eurostat.

Zaključak da Hrvatska više nije suočena s izrazitim problemom neproporcionalno visoke razine cijena prema razini BDP dodatno osnažuje međunarodna usporedba razina cijena u kojoj se u obzir uzima hrvatski BDP korigiran za vrijednost transakcija nepotpuno obuhvaćenih u nacionalnim računima i usklađen s europskom metodologijom nacionalnih računa ESA95 (tj. „BDP korigiran za sivu ekonomiju“). Korekcije BDP u skladu u preporukama Eurostata već su učinjene za zemlje članice EU, ali ne i za Hrvatsku, za koju bi BDP valjalo povećati za oko 15%⁴. Uzimajući u obzir korigirani hrvatski BDP i ustanovljenu pravilnost u odnosu između razine dohotka i razine cijena (slika 1.), proizlazi da je hrvatska razina cijena tek za oko 2 indeksna boda veća od očekivanja.

⁴ Vidjeti Lovrinčević, Marić i Mikulić (2006.).

Više saznanja o razini cijena po zemljama pružaju dezagregirani podaci. Tako se opća razina cijena može raščlaniti na i) osnovne skupine proizvoda, ii) glavne kategorije izdataka ili iii) glavne vrste proizvoda. Tablica 2. prikazuje podatke uz takvu raščlambu za izabrane članice i kandidatkinje za EU za godinu 2005.

U usporedbi prema **glavnim skupinama proizvoda** za individualnu potrošnju kućanstava (gornji dio tablice 2.) pozornost se može usmjeriti na a) razlike u razinama cijena između skupina proizvoda koje su manje ili više zajedničke za sve promatrane zemlje i b) razinu cijena u Hrvatskoj u odnosu na druge zemlje.

U prvome slučaju vrijedi primijetiti da je razina cijena u svim promatranim zemljama u pravilu viša (točnije, bliža indeksu 100, tj. prosječnoj razini cijena u EU-25) za proizvode koji su predmet međunarodne razmjene i koji nisu predmet posebne porezne ili carinske regulacije. To je, na primjer, slučaj s odjećom, s obućom, s pokućstvom, s opremom za stan, s osobnim prijevoznim sredstvima i, donekle, sa hranom i bezalkoholnim pićima. Kod proizvoda lokalnog karaktera (obrazovanje, zdravstvo, rekreacija, kultura, ugostiteljstvo) razina cijena osjetno je niža od prosjeka EU-25. Cijene proizvoda lokalnoga karaktera razmjerno su snažno povezane s razinom realnog BDP. Specifična je situacija s alkoholnim pićima i duhanom s jedne, i s komunikacijama, sa druge strane. U prvome slučaju postoji državna intervencija u obliku poreza, što je dovelo do razmjerno velikih razlika u razinama cijena po zemljama, u drugom slučaju postoji državna regulacija u obliku koncesija i pravila tržišnog nadmetanja, a tehnološki su uvjeti uzrokovali relativno visoku i ujednačenu razinu cijena.

Za Hrvatsku se pri usporedbi cijena po glavnim skupinama proizvoda potvrđuje da je ona u pravilu, uz Sloveniju, najskuplja postsocijalistička zemlja. Primjerice kod hrane, Hrvatska ima razinu cijena koja je oko 82% prosjeka EU, Slovenija oko 86%, dok sve druge promatrane zemlje imaju razine cijene od 53% do 66% prosjeka EU-25.⁵ Slična je situacija kod drugih dobara i usluga, osim kod cijena osobnih prijevoznih sredstva i stanovanja, gdje je Hrvatska negdje na razini prosjeka skupine i komunikacija, gdje je Hrvatska ispod prosjeka. U ovom je posljednjem slučaju teško ponuditi objašnjenje zato što se tržište komunikacija u Hrvatskoj ne može svrstati među tržišta s posebno snažnom konkurencijom niti s razvijenom regulativom koja onemogućuje iskorištavanje vladajućeg tržišnog položaja.

⁵ Osim Turske, koja je po povijesnom kontinuitetu tržišnog gospodarstva poseban slučaj u odnosu na druge promatrane zemlje, što objašnjava njezinu relativno visoku razinu cijena hrane od 76% prosjeka EU usprkos razmjerno niskom realnom BDP.

Tablica 2.

CIJENE PO GLAVNIM SKUPINAMA PROIZVODA ZA IZABRANE
 ZEMLJE ČLANICE I ZA ZEMLJE KANDIDATKINJE
 ZA EU (EU-25=100), 2005.

	Hrvatska	Češka	Mađarska	Poljska	Slovenija	Slovačka	Bugarska	Rumunjska	Makedonija	Turska
Skupine proizvoda za individualnu potrošnju										
Hrana i bezalkoholna pića	83,6	65,2	68,0	62,8	86,0	63,3	57,8	60,6	54,3	77,3
- Hrana	82,5	63,5	66,1	61,9	86,3	61,9	57,1	58,8	53,3	76,4
Kruh i žitarice	82,1	55,1	56,8	57,6	94,6	53,7	41,9	58,6	55,6	62,0
Meso	80,4	57,8	58,9	57,1	81,8	54,4	53,3	50,1	48,7	82,1
Riba	75,9	63,3	64,1	61,0	92,1	68,7	59,8	69,1	54,3	82,1
Mlijeko, sir i jaja	87,8	71,1	73,6	60,6	76,6	72,2	84,2	86,7	60,4	110,1
Ulja i masti	82,3	84,2	81,5	85,2	91,0	91,2	63,6	78,2	74,0	91,2
Voće i povrće	76,7	64,4	66,1	60,0	90,2	57,5	57,1	53,2	44,9	55,3
Ostala hrana	100,1	74,9	85,7	77,0	92,4	78,4	60,1	70,7	65,5	106,6
-Bezalkoholna pića	96,1	83,3	86,1	72,5	84,0	79,8	68,7	90,2	65,9	91,2
Alkoholna pića i duhan	73,1	64,2	67,7	62,5	64,6	62,4	45,1	51,3	32,3	89,1
-Alkoholna pića	92,2	83,8	81,2	94,7	76,5	74,4	61,5	84,9	61,8	250,0
-Duhan	60,1	50,3	58,3	38,2	56,5	54,4	34,8	25,6	19,8	46,1
Odjeća i obuća	96,3	101,2	90,7	76,9	94,0	88,1	58,2	63,6	72,6	83,6
Stanovanje, voda, struja, plin	40,4	43,8	42,5	43,6	65,6	40,6	28,5	45,9	24,6	43,2
Pokućstvo i oprema za stan	82,2	75,6	68,7	69,7	81,9	68,3	53,0	55,9	57,9	67,5
Zdravlje	54,0	40,5	47,7	42,4	69,2	37,6	26,3	32,2	25,9	58,9
Prijevoz	82,3	68,8	82,0	76,1	77,8	70,1	53,0	61,6	60,0	91,8
-Osobna prijevozna sredstva	89,7	93,6	95,8	88,8	84,3	91,3	84,7	91,7	93,4	128,4
Komunikacije	77,0	104,5	91,7	96,5	72,1	99,8	91,4	81,7	75,0	101,7
Rekreacija i kultura	69,7	53,4	61,5	62,8	80,9	53,3	40,5	49,9	51,6	70,1
Obrazovanje	41,6	38,8	39,1	34,0	71,7	25,4	13,4	23,3	20,0	34,1
Restorani i hoteli	75,5	47,9	61,4	65,3	66,2	49,4	32,3	46,4	41,6	73,3
Ostala dobra i usluge	59,0	49,1	54,4	51,3	73,4	49,1	34,1	41,4	36,1	58,3

	Hrvatska	Češka	Mađarska	Poljska	Slovenija	Slovačka	Bugarska	Rumunjska	Makedonija	Turska
Vrsta izdataka										
Izdaci kućanstava za finalnu potr.	66,6	57,8	62,4	59,7	74,5	56,1	42,7	52,8	43,5	67,3
Izdaci države za finalnu potr.	47,0	42,1	44,1	37,6	69,2	33,5	19,2	27,9	23,1	43,3
Bruto ulaganja u fiksni kapital	70,2	70,1	77,8	64,6	69,5	72,3	52,1	59,3	48,8	73,5
-Strojevi i oprema	92,5	93,5	93,3	93,8	92,0	98,1	86,0	92,8	90,1	102,1
-Građevine	58,1	55,6	68,7	49,3	55,9	55,5	33,0	40,5	31,0	56,9
Vrsta proizvoda										
Ukupno dobra	77,3	73,5	76,8	68,5	77,4	72,9	57,2	61,8	53,9	79,1
-Potrošačka dobra	82,6	76,1	76,2	71,2	83,9	73,3	60,7	63,8	57,0	83,4
-Kapitalna dobra	70,2	70,1	77,8	64,6	69,5	72,3	52,1	59,3	48,8	73,5
Ukupno usluge	49,9	42,3	46,6	43,5	67,4	37,4	24,4	34,5	26,7	47,4
-Potrošačke usluge	53,1	42,8	49,8	49,7	66,4	41,8	29,9	42,3	30,6	51,4
-Državne usluge	47,0	42,1	44,1	37,6	69,2	33,5	19,2	27,9	23,1	43,3

Izvor: Eurostat

U usporedbi razina cijena prema **vrsti izdataka** (potrošnja kućanstava, potrošnja države i ulaganja u fiksni kapital) Hrvatska je ponovo među skupljim post-socijalističkim zemljama, premda kod ulaganja općenito vrijedi prilična ujednačenost razine cijena po zemljama, pri čemu je ta razina relativno bliska prosjeku EU-25 u slučaju strojeva i opreme, jer se radi o proizvodima kojima se gotovo bez ograničenja trguje na svjetskim tržištima.

Kod podjele proizvoda na **dobra (robe) i usluge** vrijedi opaziti da je kod dobara, u usporedbi s uslugama, uočljiva njihova veća „blizina“ prosječnoj razini cijena u EU, što se moglo i očekivati zato što su robe u mnogo većoj mjeri podložne međunarodnoj konkurenciji od usluga. Kod potrošačkih dobara razina cijena u Hrvatskoj približno je jednaka onoj u Sloveniji ili u Turskoj, ali je viša nego u drugim post-socijalističkim zemljama. Kod kapitalnih dobara razlike po zemljama manje su zbog razvijene međunarodne trgovine, pa se za Hrvatsku ne može reći da posebno odskaka u tome. No, u usporedbi cijena usluga, kako potrošačkih tako i državnih, razina cijena u Hrvatskoj relativno je visoka, premda niža nego u Sloveniji.

Ukratko, cijene su za većinu dobara i usluga u Hrvatskoj osjetno više nego u novim članicama i kandidatkinjama za EU, osim Slovenije. U većini segmenata cijena stanje u Hrvatskoj nalikuje stanju očekivanome za zemlju s osjetno višom realnom razinom BDP nego što to pokazuju sadašnji podaci za Hrvatsku. Buduća metodološka korekcija BDP smanjit će taj jaz, ali, postoje i drugi razlozi zbog kojih je razina cijena u Hrvatskoj veća nego u okruženju, poput većeg oporezivanja potrošnje (Nestić, 2004.) ili strukture potražnje, ili navike kupovati kvalitetne proizvode koja je naslijeđena još iz razdoblja socijalizma (Nestić, 2000.).

3. Iskustvo konvergencije cijena u novim članicama EU

Posljednjih desetak godina jasno se može uočiti postojanje konvergencije nacionalnih razina cijena među europskim zemljama. Radi se o procesu koji nije vezan samo uz skupinu novih članica u tijeku razdoblja tranzicije, nego je vezan za širi ekonomski prostor. Tablica 3. dobro ilustrira proces na razini EU. Koeficijent varijacije razine cijena dobara i usluga za finalnu potrošnju kućanstava smanjen je za 25 zemalja EU sa 37% na 27% u razdoblju između 1996. i 2005., pri čemu je proces ujednačivanja cijena tekao manje ili više kontinuirano. Konvergencija razine cijena postojala je, kako kod 15 „starih“ članica ili kod zemalja iz zone eura, tako i kod skupine novih članica. Kod deset bivših tranzicijskih zemalja, a sada članica EU, koeficijent varijacije razina cijena smanjen je sa 28% godine 1996. na 14% godine 2005. Pritom je prosječna razina cijena povećana sa 45% na 58% prosjeka EU-25.

Tablica 3.

POKAZATELJ KONVERGENCIJE CIJENA (KOEFIKIJENT VARIJACIJE RAZINA CIJENA DOBARA I USLUGA ZA FINALNU POTROŠNJU KUĆANSTAVA, U %), 1996.-2005.

	1996.	1997.	1998.	1999.	2000.	2001.	2002.	2003.	2004.	2005.
Europska Unija (25 drž.)	36,8	34,1	32,7	32,2	30,4	28,7	28,8	28,7	27,7	26,3
Europska Unija (15 drž.)	16,2	14,6	14,3	14,0	14,6	13,9	14,9	14,0	13,2	12,6
Zona eura (12 drž.)	13,8	12,6	12,7	12,9	13,0	12,9	13,8	12,4	11,6	11,0
Nove članice (10 drž.)*	28,3	22,9	21,5	22,9	19,6	19,3	19,0	17,9	17,1	14,3
<i>Dodatak</i>										
Razina cijena –nove čl.*	44,8	47,7	48,8	48,7	51,5	53,5	54,8	54,5	55,3	57,9

Napomena: * Bez Cipra i Malte, uključivši Bugarsku i Rumunjsku, neponderirano. Prosječna razina cijena izražena je postotku razine cijena u EU-25.

Izvor: Eurostat i izračuni autora za nove članice EU.

Iskustvo kretanja cijena u deset novih članica EU nakon proširenja 1. svibnja 2004. moglo bi biti važno za Hrvatsku. Podaci o koeficijentima varijacije iz tablice 3. zasad ne daju mnogo informacija o tome. Može se tek naslutiti da je relativna razina cijena u 2005. u deset novih članica (od čega su njih osam članice od 2004., a dvije od početka 2007.) rasla nešto brže nego prethodnih godina (rast sa 55% prosjeka EU-25 u 2003. i 2004. na 58% u godini 2005.), ali je slične epizode porasta bilo moguće uočiti i prije, primjerice 1997. ili 2000⁶.

Umjesto izravnoga promatranja promjena razina cijena postoji i alternativna mogućnost, posebno privlačna u slučaju kada je potrebno usporediti kretanja u kraćem vremenskom razdoblju, a osobito ako se razmatraju kretanja koja su se zbila nedavno i za koja još nema preciznih međunarodnih usporedbi. Radi se o razmatranju kretanja realnoga tečaja nacionalne valute. Za izračun realnoga tečaja dovoljno je imati podatke o stopi inflacije i o kretanju nominalnoga tečaja, a oba su ta pokazatelja dostupna i iznimno ažurna za sve zemlje.

Važno je zapaziti da je promjena relativne razine cijena u nekoj zemlji identična (u idealnom slučaju kada nema pogrešaka u mjerenju) promjeni njezinoga realnoga tečaja, pri čemu *aprecijacija* realnoga tečaja domaće valute označuje situaciju *porasta* relativne razine cijena u domaćem gospodarstvu. Razumljivo, i razina cijena i tečaj promatraju se u odnosu na isto inozemno gospodarstvo.

Promjena realnoga tečaja rezultat je promjene dviju veličina - nominalnog tečaja i inflacijskoga diferencijala (razlike u stopi inflacije između domaće i inozemne ekonomije). Kao primjer može se navesti izračun realnoga tečaja u Hrvatskoj. U razdoblju od prosinca 2005. do prosinca 2006. u Hrvatskoj je došlo do porasta potrošačkih cijena za 2,0%, dok je inflacija u zoni eura bila 1,9%, što znači da je inflacijski diferencijal u tome razdoblju iznosio 0,1%. U isto je vrijeme tečaj kune prema euru nominalno ojačao za 0,5% (promjena prosječnog tečaja sa 7,390 u prosincu 2005. na 7,355 u prosincu 2006.). Promjena *realnoga* tečaja izračunava se kao zbroj inflacijskoga diferencijala i stope aprecijacije. Tako proizlazi da je u godini 2006. realni tečaj hrvatske kune aprecirao za 0,6% (0,1% + 0,5%). Budući da pozitivan inflacijski diferencijal djeluje na relativno povećanje cijena u Hrvatskoj u odnosu na zonu eura, a isti učinak dodatno ima i aprecijacija tečaja, njihov zbroj označuje i situaciju u kojoj su cijene u Hrvatskoj, u odnosu na cijene u zoni eura, povećane za 0,6%. Budući da se u ovom slučaju stopa inflacije od-

⁶ U ovome slučaju valja uzeti u obzir da postoje određeni metodološki problemi prilikom usporedbe kretanja razine cijena od godine do godine. Eurostat u svojim metodološkim materijalima ukazuje na činjenicu da je međunarodna usporedba razina cijena namijenjena prije svega usporedbi relativnog odnosa cijena između zemalja, zbog čega se preporučuje tek ograničeno korištenje podataka o razinama cijena kao vremenskih nizova. Osnovne informacije o tome vidjeti u Eurostat (2004.), a detaljnija se objašnjenja nalaze u metodološkim materijalima dostupnima na internetskim stranicama Eurostata.

nosila na rast cijena potrošačkih dobara, tako se i opažena promjena razine cijena odnosi samo na tu skupinu proizvoda (u terminima statistike nacionalnih računa - proizvodi za finalnu potrošnju kućanstava).⁷

Za buduća kretanja cijena u Hrvatskoj povezana s pridruživanjem EU čini se poučnim razmotriti promjene realnoga tečaja u novim članicama EU u razdoblju od dvije do tri godine prije ulaska u Uniju (što je približno situacija u kojoj se danas nalazi Hrvatska u odnosu na očekivani datum pridruživanja), a potom i raspoložive podatke o kretanju nakon pridruživanja. Podaci su prikazani u tablici 4. za nove članice iz vala proširenja EU u svibnju 2004., ali su nadopunjeni podacima za Bugarsku i Rumunjsku i za Hrvatsku. Pritom se razmatraju dva razdoblja: prvo – obuhvaća vrijeme prije pridruživanja, od prvoga tromjesečja 2002. do prvoga tromjesečja 2004., a drugo – vrijeme nakon proširenja, od prvoga tromjesečja 2004. do četvrtoga tromjesečja 2006.

Usporedba podataka o kretanju cijena i tečaja prije i poslije proširenja upućuje na zaključak da se radi o dva prilično različita razdoblja. Razdoblje prije ulaska u EU bilo je obilježeno raznolikim kretanjem inflacije i tečaja od zemlje do zemlje, koje je rezultiralo i raznolikim kretanjem realnoga tečaja – od njegove deprecijacije veće od 30% u Poljskoj do aprecijacije od 15-tak % u Slovačkoj, kumulativno od prvoga tromjesečja 2002. do prvoga tromjesečja 2004. (tablica 4.). U skladu s prethodnom raspravom može se zaključiti da je u Poljskoj u tome razdoblju došlo do značajnog pada, a u Slovačkoj do značajnog rasta potrošačkih cijena, promatrano u odnosu na prosjek zemalja zone eura. Ozbiljnijih problema s inflacijom u ovom je dvogodišnjem razdoblju imala samo Slovačka.

⁷ Činjenica da smo kao mjeru inflacije za zonu eura uzeli promjenu harmoniziranog indeksa potrošačkih cijena, a za Hrvatsku promjenu nacionalnog indeksa potrošačkih cijena (jer se zasad ne objavljuje harmonizirani indeks) može vjerojatno samo neznatno utjecati na rezultate.

Tablica 4.

INFLACIJA I TEČAJ U NOVIM ZEMLJAMA ČLANICAMA EU,
2002.-2006.

	1.tr.2002.-1.tr.2004.			2.tr.2004.-4.tr.2006.		
	Inflacijska razlika*	Tečaj**	Realni tečaj**	Inflacijska razlika*	Tečaj**	Realni tečaj**
	<i>%-tna promjena, kumulativno</i>					
Cipar	2,2	1,8	-0,4	1,9	-1,5	-3,3
Češka	-2,5	3,2	5,7	-1,9	-14,5	-12,6
Estonija	-1,0	0,0	1,0	6,3	0,0	-6,3
Latvija	2,2	18,1	15,8	12,7	5,6	-7,1
Litva	-6,4	-0,8	5,7	3,8	0,0	-3,8
Mađarska	7,5	4,7	-2,8	5,8	1,7	-4,1
Malta	0,2	6,7	6,5	1,6	0,6	-1,0
Poljska	-1,8	32,5	34,2	-0,2	-19,8	-19,6
Slovačka	11,9	-4,4	-16,3	2,2	-11,1	-13,3
Slovenija	6,2	7,2	1,1	1,4	0,7	-0,8
Bugarska	2,9	-0,1	-3,0	8,0	0,4	-7,6
Rumunjska	27,4	42,6	15,3	14,4	-14,0	-28,5
Hrvatska	-0,4	1,1	1,5	1,1	-2,4	-3,6

* Rast nacionalnih cijena umanjeno za rast cijena u zoni eura, mjereno harmoniziranim indeksom potrošačkih cijena.

** Tečaj prema euru, negativan predznak označuje aprecijaciju nacionalne valute.

Izvor: Izračuni autora na osnovi podataka Eurostata.

Za razliku od neujednačenog kretanja prije pridruživanja, prva iskustva s inflacijom i tečajem poslije ulaska u EU za deset novih članica pokazuju stabiliziranje kretanja i ukazuju na nekoliko pravilnosti:

- sve su nove članice Unije u nepune tri godine nakon pridruživanja zabilježile aprecijaciju realnoga tečaja, odnosno rast relativne razine cijena u odnosu na zonu eura, a to potvrđuje nastavak procesa konvergencije razina cijena EU;
- stupanj aprecijacije realnoga tečaja (konvergencije cijena) još je uvijek raznolik po zemljama, od 1% na Malti i u Sloveniji do 20% u Poljskoj ili 13% u Češkoj i Slovačkoj;
- mogu se prepoznati dva oblika aprecijacije realnoga tečaja, točnije rasta relativnih cijena, jedan zasnovan na niskoj inflaciji i aprecijaciji nominal-

nog tečaja (npr. Češka, Poljska, Slovačka) i drugi temeljen na praktično fiksnom tečaju i relativno visokoj inflaciji (npr. Estonija, Litva i donekle Mađarska). Kombinacija oba oblika vidi se u Latviji;

- d) stope inflacije u većini novih članica bile su umjerene, premda nešto više od prosjeka zemalja iz zone eura. Latvija je jedina zemlja koja je nakon pridruživanja zabilježila relativno visoke stope inflacije.

Na osnovi takvih opažanja može se zaključiti da ulazak u EU donosi određeni rast relativne razine cijena (u odnosu na zonu eura, odnosno „stare” članice), ali da taj rast ne mora bezuvjetno dovesti do visoke inflacije. Razmjerno snažna konvergencija cijena može se postići aprecijacijom nominalnoga tečaja, kao što to jasno pokazuju primjeri Češke ili Slovačke, a nije bezuvjetno potreban izravni rast cijena.

Zemlje kandidatkinje iz oba promatrana razdoblja – Bugarska i Rumunjska, imale su različita iskustva s inflacijom i tečajem. Bugarska je imala fiksni nominalni tečaj i umjereni inflacijski diferencijal, a Rumunjska je iskusila relativno visoku inflaciju i prilične oscilacije tečaja, pri čemu je deprecijacija tečaja postojala u prvome, a aprecijacija u drugome razdoblju. Neposredno prije ulaska u EU (2004.-2006.) obje su zemlje zabilježile značajnu realnu aprecijaciju tečaja, tj. rast relativne razine cijena. U slučaju Rumunjske radi se o gotovo tridesetpostotnom rastu u odnosu na razinu cijena u zoni eura u nepune tri godine (ipak vrijedi primijetiti da je Rumunjska u prethodnome razdoblju (2002.-2004.) zabilježila pad relativnih cijena). Budući da obje zemlje imaju približno jednaki realni BDP, donekle začuđuje tako različita promjena realnoga tečaja (razine cijena) u te dvije zemlje, i to takva da Rumunjska u posljednjim godinama ima osjetno višu razinu cijena od Bugarske. Hrvatska, kao zemlja kandidatkinja od godine 2004., u oba je promatrana razdoblja imala male oscilacije u kretanju cijena i tečaja, s tim da je nakon dobivanja statusa kandidata (u drugom promatranome razdoblju) opažena blaga aprecijacija realnoga tečaja.

Može se zaključiti da su iskustava novih članica Unije u kretanju cijena i tečaja u razdoblju prije punopravnog uključivanja bitno različita i da ta kretanja proizlaze iz različitih ekonomskih politika koje su vođene u tim zemljama, ali da nakon uključivanja u Uniju dolazi do ujednačivanja kretanja uz nižu inflaciju. Većina novih članica, pogotovo onih manjih, ima i veoma stabilno kretanje nominalnoga tečaja, što se može povezati s njihovim ranim ulaskom u europski tečajni mehanizam ERM II.

4. Procjena učinka pridruživanja EU na rast cijena u Hrvatskoj

Iskustva novih članica EU pružaju dobru osnovu za procjenu inflacijskih učinaka pridruživanja Hrvatske EU. Mogući rast cijena neposredno nakon ulaska u Uniju kvantitativno će se procijeniti, najprije na agregatnoj razini uz pomoć regresija vremenskog presjeka po zemljama, a potom kombinacijom kvalitativne i kvantitativne procjene za različite skupine proizvoda, pa će se na kraju procijeniti jednokratni cjenovni učinci usklađivanja poreznog i carinskog sustava.

4.1. Procjena rasta agregatnih potrošačkih cijena

Konvergencija razine cijena u Europi ostvaruje se, u pravilu, rastom relativnih cijena u bivšim tranzicijskim zemljama i smanjivanjem razine cijena u najbogatijim zemljama EU, tj. smanjivanjem disperzije razine cijena između zemalja. Razmatrajući konkretne činitelje koji bi mogli utjecati na brzinu konvergencije, osobito u novim i potencijalnim članicama EU, dva se ističu u prvi plan. Jedan je početna razina cijena, a drugi je rast proizvodnosti rada, tj. rast dohotka.⁸

U slučaju niske početne razine cijena u usporedbi sa širim ekonomskim prostorom u koji se neka zemlja integrira razumno je očekivati da konvergencija cijena bude relativno snažna, odnosno da se ostvaruje brzim rastom relativne razine cijena. Ako je jaz u razini cijena između dva ekonomska prostora mali, može se očekivati da će buduće korekcije cijena biti manje⁹. Proces cjenovne konvergencije obično prati gotovo identičan proces realne konvergencije. Brži gospodarski rast (rast realnog dohotka) morao bi dovesti do bržega rasta cijena, ali, iskustvo tranzicijskih zemalja pokazuje da se konvergencija razine cijena može ostvarivati i bez realne konvergencije (Nestić, 2004.). To je sigurno rezultat povijesnog naslijeđa, odnosno određenih strukturnih činitelja, pri čemu je u ranoj fazi tranzicije razina cijena u većini takvih zemalja bila postavljena "prenisko" prema visini dohotka. Tako se dolazi i do trećega mogućega činitelja konvergencije – početnoga odstupanja od očekivane razine cijena prema razini dohotka. Odstupanja (koja ćemo u nastavku jednostavno nazivati "odstupanja od očekivanja") u pravilu su uzrokovana prolaznim (tranzicijskim) činiteljima za koje se očekuje da će s vremenom nestati ili da će se barem smanjiti, osobito imajući u vidu sadašnji ubrzani proces integracije i harmonizacije gospodarskih sustava u Europi. Odstu-

⁸ Ovaj se dio rada oslanja na razmatranje i na metode iz radnoga materijala Nestića (2004.).

⁹ Veza između početne razlike u razinama cijena između dva područja koja se integriraju i kasnijih stopa inflacije može se izvesti iz formalnoga modela kao, na primjer, u Maier i Cavelaars (2003.).

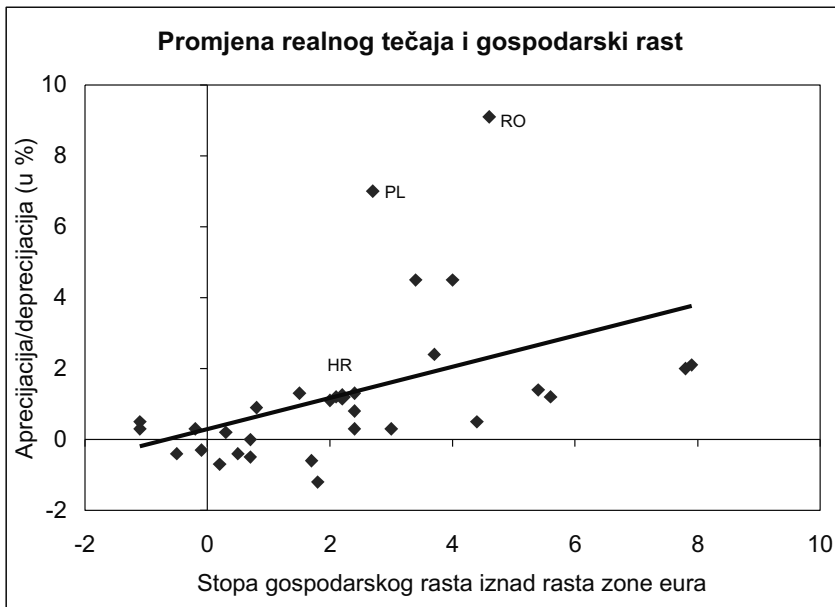
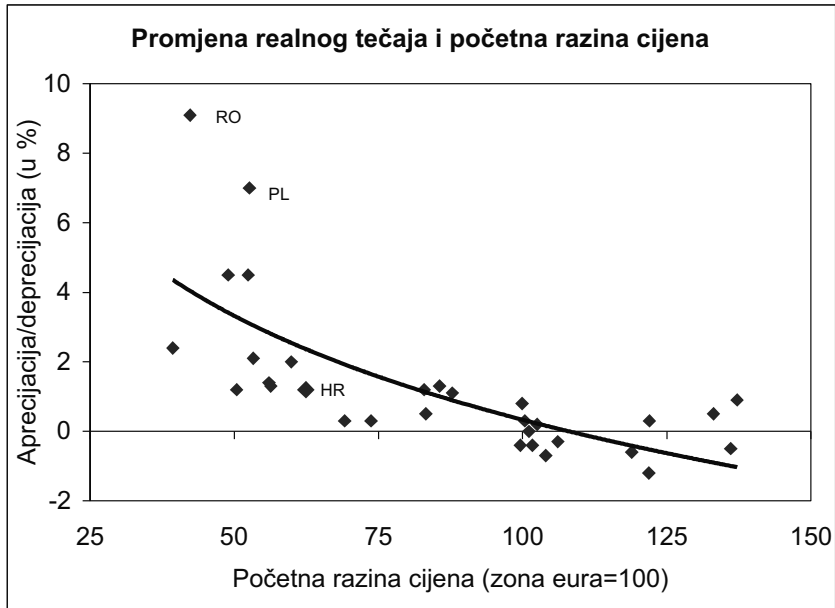
panja od očekivanja mogu ubrzati konvergenciju ako je početna razina cijena bila “preniska”, ili je usporiti ako je ona bila “previsoka”.

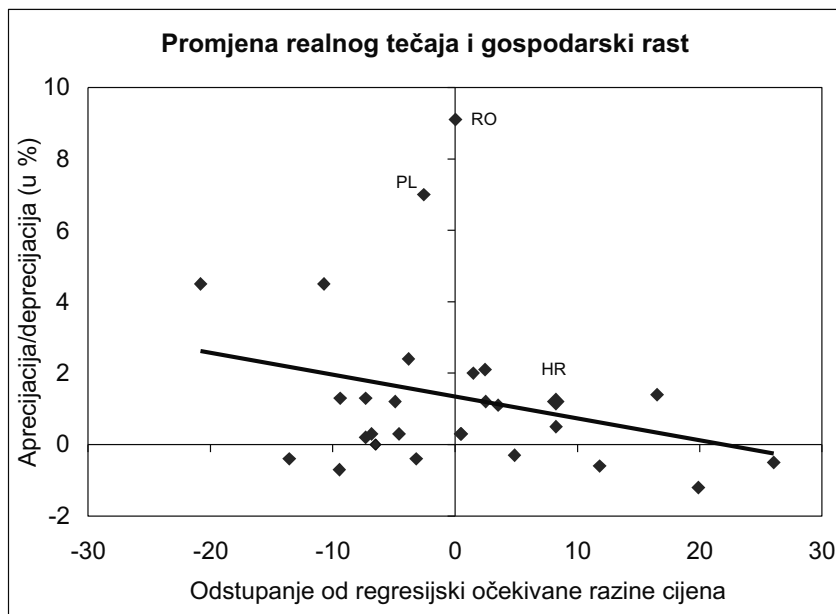
Utjecaj sva tri činitelja na kretanje razine cijena u europskim zemljama može se ilustrirati analitički, najprije uz grafički prikaz, a potom uz formalnu ocjenu, sa ciljem sažimanja iskustava prilagođivanja razine cijena u EU proteklih nekoliko godina.

Slika 2. ukazuje na vezu između promjene razina cijena i navedenih potencijalnih determinanti konvergencije za zemlje EU i zemlje kandidatkinje. Kao pokazatelj promjene razine cijena uzeta je promjena realnoga tečaja u odnosu na euro u razdoblju od prvoga tromjesečja 2004. do četvrtoga tromjesečja 2006. (promjena je izražena u obliku prosječne godišnje stope promjene, pri čemu je na slikama aprecijacija prikazana u obliku pozitivnih vrijednosti, a deprecijacija negativnih). Kao činitelje koji bi mogli utjecati na aprecijaciju/deprecijaciju realnoga tečaja (odnosno promjenu razine cijena proizvoda za finalnu potrošnju stanovništva) razmotrili smo početnu razinu cijena dobara za osobnu potrošnju (podaci za godinu 2003.), zatim prosječan rast BDP (u razdoblju od 2004. do 2006.), a kao pokazatelj odstupanja od očekivanja uzet je rezidual iz regresije razine cijena dobara za osobnu potrošnju i realnog BDP za 2003. godinu.

Slika 2.

PROMJENA REALNOGA TEČAJA I NJEGOVIH MOGUĆIH
DETERMINANTI ZA EUROPSKE ZEMLJE
(1. tromjesečje 2004. - 4. tromjesečje 2006.)

Izvor: Izračun autora

Prvi dio slike 2. pokazuje vezu između kretanja realnoga tečaja i početne razine cijena, a regresijska linija sugerira da je ta veza nelinearna. Što je niža razina cijena dobra za osobnu potrošnju u početnoj godini (u ovome slučaju 2003.), to je češće ona bila povezana s razmjerno visokom aprecijacijom realnoga tečaja u razdoblju poslije toga. Drugi dio slike 2. pokazuje da su više stope gospodarskoga rasta povezane s aprecijacijom realnoga tečaja. Treći dio slike 3. pokazuje da bi početno “preniska” razina cijena u odnosu na razinu realnog dohotka mogla biti povezana s većim pritiscima prema aprecijaciji. Vrijedi i obratno, početno “previsoka” razina cijena u odnosu na očekivanja utjecat će na slabije pritiske prema jačanju tečaja poslije.

Grafička ilustracija nagovještava da bi statistički signifikantna veza između promjene realnoga tečaja i tri razmatrana činitelja zaista mogla postojati. Formalno testiranje veze može se provesti regresijskom analizom. Smjer i snaga veze za tri potencijalne determinante konvergencije ocijenjene su u regresijskoj jednadžbi vremenskoga presjeka po zemljama u kojoj je promjena realnoga tečaja bila zavisna varijabla. Vrijeme promatranja isto je kao u grafičkoj ilustraciji. Razmatra se prosječna stopa promjene realnoga tečaja izražena na godišnjoj razini za razdoblje od prvoga tromjesečja 2004. do četvrtoga tromjesečja 2006. Da bi se bolje uočio konvergencijski proces nakon priključivanja novih članica, uzorak zemalja sužen je na članice EU (bez Luksemburga). Početna razina cijena odnosi se na stanje 2003., jednako kao i ocjena odstupanja od očekivanja u početnome razdoblju, a gospodarski se rast odnosi na prosječnu godišnju stopu u razdoblju 2003.-2006.

U regresijskim ocjenama različitih specifikacija jednadžbi pokazalo se da je početna razina cijena signifikantna bez obzira na oblik funkcije (i kad se radi o razinama i o logaritmima), a varijable početnoga odstupanja od očekivanja i gospodarskog rasta obično su imale nešto nižu razinu signifikantnosti ako su ocjenjivane u jednadžbama koje uključuju i početnu razinu cijena¹⁰. Budući da nam je stalo da uključimo sva tri faktora konvergencije cijena, bili smo spremni prihvatiti nešto niže razine signifikantnosti za te dvije varijable. Regresijske ocjene mogu biti iskrivljene zbog netipičnih vrijednosti u pojedinim opservacijama, odnosno za pojedine zemlje. U skupu zemalja EU Poljska je bila specifična zbog razmjerno velikih fluktuacija tečaja koje su proizašle iz režima potpuno slobodnoga formiranja tečaja, gdje je u razdoblju koje prethodi promatranome, tj. dvije do tri godine prije ulaska u EU, tečaj zlota prema euru snažno deprecirao – za nešto više od 30% kumulativno, da bi nakon ulaska u EU u promatranome razdoblju došlo do obrnutog kretanja, do aprecijacije za 20% posto. Može se procijeniti da ta kretanja nisu bila primarno određena strukturnim faktorima koji nas zanimaju u regresijskoj analizi, već ponajprije kratkoročnim ekonomsko-političkim faktorima. Zato je u regresijsku jednadžbu uvedena binarna varijabla za Poljsku.

Preferirana regresijska ocjena promjene realnoga tečaja može se izraziti kao:

$$\ln R = 0,136 - 0,030 \ln \text{CPLI} - 0,023 \ln \text{RES} + 0,096 \ln \text{GROWTH} + 0,050 \text{PL} \quad (1)$$

(0,048) (0,010) (0,025) (0,079) (0,006)

R²= 0,82 ; N=24

gdje je R prosječna godišnja stopa promjene realnoga tečaja (rast vrijednosti označuje realnu aprecijaciju) u odnosu na zonu eura, CPLI je indeks komparativne razine cijena u početnome razdoblju (zona eura =100), RES je rezidual iz regresijske ocjene razine cijena proizvoda za individualnu finalnu potrošnju kućanstava i realnoga BDP u početnome razdoblju, a PL je binarna varijabla za Poljsku. Standardne greške prikazane su u zagradi ispod vrijednosti koeficijenata.

Predznaci koeficijenata u jednadžbi (1) u skladu su s očekivanjima. Visoka početna razina cijena vodi prema većoj očekivanoj deprecijaciji (tj. prema smanjivanju relativne razine cijena), i obratno, niža početna razina cijena vodi prema

¹⁰ Razlog se može pronaći u tome što sva tri faktora u jednome svome dijelu obuhvaćaju isti utjecaj na razinu cijena (razinu tečaja), učinak realne konvergencije. Naime, početna razina cijena mora obuhvatiti učinak sve veće trgovinske integracije, varijabla početnoga odstupanja od očekivane mora obuhvatiti tendenciju smanjivanja nerazmjera između razina cijena i dohotka, a sama je realna konvergencija morala biti obuhvaćena učinkom gospodarskoga rasta većega od rasta zone eura, no očito je da su svi ti učinci djelomično povezani.

većoj očekivanoj aprecijaciji (tj. bržem rastu relativne razine cijena). Početna “previsoka” razina cijena (pozitivno početno odstupanje) stvara pritisak koji vodi prema deprecijaciji tečaja. Brži gospodarski rast vodi prema većoj aprecijaciji tečaja.

Jednadžba (1) odražava obrazac kretanja realnoga tečaja u zemljama EU u nepune tri godine poslije vala proširenja iz svibnja 2004. Opaženi obrazac pruža priliku da, uz pretpostavku zadržavanja identičnoga utjecaja opaženih faktora konvergencije, ocijenimo kretanje realnoga tečaja za zemlje kandidate u razdoblju od dvije do tri godine nakon njihovoga ulasku u Uniju uz pretpostavku da ulaze sa strukturnim karakteristikama kao u godini 2006. Takvo stanje najbolje opisuje situaciju za Bugarsku i Rumunjsku, koje su se Uniji pridružile 1. siječnja 2007., ali ocjena može biti relevantna i za druge zemlje kandidate, posebno za Hrvatsku.

Uz jednadžbu (1) i ocijenjene koeficijente unesena su nova početna stanja, početna razina cijena i odstupanje od očekivanja koja se odnose na godinu 2006.¹¹ Stopa rasta za zemlje kandidate procijenjena je na 2 postotna boda više od stope rasta zemalja zone eura. Ako se, dakle, iskustvo prilagođivanja realnoga tečaja (konvergencije razine cijena) u zemljama EU u razdoblju od početka 2004. do kraja 2006. ponovi na sličan način u slijedećih nekoliko godina, tada dobivene ocjene promjena tečaja za zemlje kandidate daju procjenu veličine budućega pritiska na realni tečaj (razinu cijena) u tim zemljama u slučaju njihovoga priključivanja Uniji. Rezultati su prikazani u tablici 5.

Tablica 5.

**OCJENA GODIŠNJE STOPE APRECIJACIJE REALNOGA
TEČAJA/RASTA RAZINE CIJENA NAKON
PRIDRUŽIVANJA EU**

Zemlja	Očekivana aprecijacija tečaja /rast razine cijena
Bugarska	2,9%
Rumunjska	2,0%
Turska	1,1%
Makedonija	2,9%
Hrvatska	1,4%

Izvor: Izračun autora.

¹¹ Izvor podataka za realni dohodak prema paritetu kupovne moći za godinu 2006. ocjena je Eurostata, a podaci o razini cijena proizvoda za finalnu su potrošnju kućanstava u 2006., jednako kao i odstupanja razine cijena od regresijskog očekivanja dobiveni kao autorove ocjene.

Sudeći prema ovoj ocjeni, Hrvatska bi u slučaju pridruživanja EU sa sadašnjom razinom cijena i dohotka i s gospodarskim rastom od 2 postotna boda više od rasta u zoni eura mogla biti suočena s aprecijacijom realnoga tečaja od oko 1,4% godišnje. To je istovremeno i procjena rasta relativne razine cijena (u odnosu na prosjek zemalja zone eura). Takav se rast cijena može ostvariti kombinacijom promjene nominalnoga tečaja i inflacijskoga diferencijala (stopom inflacije višom od prosjeka zone eura). Primjerice, uz fiksni bi tečaj inflacija u Hrvatskoj mogla biti 1,4% viša nego u zoni eura. Ili, uz inflaciju na razini zemalja zone eura, godišnja bi aprecijacija tečaja morala bi iznositi 1,4%. Moguća je i svaka druga kombinacija inflacijskoga diferencijala i aprecijacije nominalnoga tečaja koja daje procijenjenu promjenu realnoga tečaja. Iz perspektive kretanja u posljednjih desetak godina može se procijeniti da takvi pritisci na kretanje cijena i tečaja koji proizlaze iz procesa konvergencije cijena nisu posebno snažni i da upućuju na zaključak da Hrvatska ne bi smjela imati većih poteškoća u osiguranju relativno stabilnoga kretanja inflacije i tečaja kune prema euru nakon ulaska u EU.

Što se tiče ostalih zemalja kandidatkinja, one bi mogle imati većih problema u istovremenom zadržavanju stabilnosti cijena i tečaja, osim Turske. Razina cijena u Turskoj znatno je viša od očekivanja za njihovu razinu realnoga dohotka, pa će zato i budući rast relativne razine cijena biti umjeren (ne smije se zaboraviti da u turskome gospodarstvu već neko vrijeme postoji makroekonomska nestabilnost koja uvjetuje relativno visoku inflaciju, koja prema ovoj procjeni nema svoje izvorište u procesu konvergencije razine cijena). Rumunjska je u proteklih godina iskusila snažnu aprecijaciju realnoga tečaja – došlo je do porasta relativne razine cijena, a u regresijama razine cijena na realni BDP za godinu 2006., pokazuje se da je takva razina cijena veća od očekivanja. Zato je i očekivana aprecijacija tečaja (rast razine cijena) u Rumunjskoj nakon pridruživanja EU osjetno manja (2,0%) nego u Bugarskoj ili Makedoniji (2,9%).

Ocijenjena razina pritiska na realni tečaj čini se razmjerno visokom u usporedbi s ocjenama Balassa-Samuelsonova efekta za tranzicijske zemlje u literaturi, koje pokazuju slabiji učinak, u prosjeku od oko 1%. Tako Mihaljek i Klau (2004.) ocjenjuju inflacijski diferencijal u Hrvatskoj zbog Balassa-Samuelsonovog učinka na 0,2%. Ocjene za druge srednjoeuropske zemlje kreću se u rasponu od 0,1% za Poljsku do 1,8% za Sloveniju¹². Procjena inflacije potaknute Balassa-Samuelsonovim učinkom u srednjoeuropskim zemljama u Egert et al. (2003.) uključuje i Hrvatsku, s učinkom od 1,2% a učinci za ostale zemlje kreću se u rasponu od 0,3%

¹² Mihaljek i Klau (2004.) razlikuju srodan Baumol-Bowenov učinak na rast cijena od izvornog Balassa-Samuelsonovog učinka. Baumol-Bowenov učinak uzima u obzir razlike u proizvodnosti rada između sektora, ali samo unutar neke ekonomije. Autori taj učinak nazivaju još i „domaćim“ Balassa-Samuelsonovim učinkom za razliku od izvornoga, koji nazivaju „međunarodnim“. Ocjena je takvoga učinka za Hrvatsku 1,3%, a za Češku 0,3%, Poljsku 1,4%, a za Sloveniju 0,6%.

u Latviji do 2,2% u Poljskoj¹³. U drugačijem obliku procjene inflacijskoga diferencijala, gdje se ocjenjuje učinak konvergencije cijena međunarodno razmjenjivih dobara, Maier (2004.) daje svoju ocjenu buduće inflacije u novim članicama EU koja se kreće u prosjeku od 1,5% do 3,5% više od stope inflacije u zoni eura (nema procjena za Hrvatsku).

Naša je procjena po obuhvatu šira od ocjene Balassa-Samuelsonovog učinaka ili od procjene učinaka konvergencije za razmjenjiva dobra. Ona u sebi obuhvaća sve očekivane strukturne učinke na konvergenciju razine cijena (produktivnost rada, konvergencija dohotka, harmonizacija gospodarske strukture, ujednačivanje administrativnog sustava i slično) i uzima u obzir opaženo stanje u 2006. i dosadašnja iskustva novih članica. Uzimajući u obzir prijašnje procjene, može se ipak zaključiti da ocjena iz tablice 5. daje razumne razine učinaka pridruživanja na rast relativne razine cijena.

Dobivene procjene pretpostavljaju gospodarski rast u zemljama kandidatkinjama od 2 postotna boda više od rasta eurozone, što bi se zbog nedavnog iskustva veoma visokih stopa rasta moglo smatrati preniskom procjenom njihovoga potencijalnoga rasta. Brža realna konvergencija morala bi donijeti i bržu nominalnu konvergenciju, tj. veću aprecijaciju/brži rast cijena. No, varijacije stopa rasta ne utječu dominantno na ocijenjenu stopu aprecijacije. Povećanje stope gospodarskoga rasta s 2 na 3 postotna boda više od rasta eurozone povećava procjenu rasta cijena za 0,1% godišnje, što za Hrvatsku znači da se procjena s 1,4% povećava na 1,5%.

Vrijedi napomenuti da proces konvergencije pretpostavlja jače prilagodbe na početku razdoblja, a potom, s približavanjem ciljnoj razini, poticaji za prilagodbe postaju sve slabiji. Kako će Hrvatska do trenutka pridruživanja EU već proći dio procesa realne i nominalne konvergencije, razumno je pretpostaviti da će sami pritisci na rast cijena u trenutku ulaska u EU biti nešto slabiji od ovdje procijenjenih. Stoga procijenjen godišnji rast razine cijena možemo smatrati gornjom granicom osnovnoga pritiska na rast cijena zbog priključenja.

4.2. Procjena mogućega rasta cijena osnovnih skupina proizvoda

Empirijska ocjena konvergencije ukupne razine cijena daje dobar okvir za procjenu učinaka pridruživanja EU na kretanje cijena po pojedinim skupinama

¹³ Izvorno, autori su računali inflacijski diferencijal u odnosu na Njemačku, a on je za Hrvatsku iznosio 0,6%. U kasnijem radu (Egert et al. 2004.) navodi se da se rezultati iz Egert et al. (2003.) mogu konvertirati u inflacijski diferencijal prema zoni eura dodavanjem 0,6 postotnih bodova i prikazuju preračunane rezultate za sve zemlje, osim za Hrvatsku koje i mi navodimo, s time da smo uz isti faktor preračunali učinak i za Hrvatsku.

dobara i usluga u Hrvatskoj. No, u ovom se slučaju nismo odlučili na regresijsku ocjenu rasta cijena na dezagregiranoj razini zbog znatno zahtjevnijega skupa podataka potrebnih za ocjenu i zbog veće mogućnosti utjecaja ekonomsko-političkih i slučajnih faktora na razinu cijena, što može rezultirati nepredvidivom statističkom signifikantnošću rezultata. Umjesto toga, odlučili smo navesti osnovne elemente za procjenu pritiska na rast cijena na osnovi kojih će se opisno izvesti okvirni zaključci, koji, vjerujemo, mogu biti informativni.

Tablica 6. sadrži relevantne podatke za procjenu cjenovnoga učinka. Tako je za Hrvatsku za svaku skupinu proizvoda navedena razina cijena iz godine 2005., uz prosjek EU-25=100. Iz jednostavne regresijske ocjene veze između razine realnog BDP i razine cijena za pojedinu skupinu proizvoda (regresija vremenskoga presjeka po zemljama za članice EU i kandidatkinje) navedene su vrijednosti koeficijenta uz realni BDP, pripadajuće standardne greške i rezidual za Hrvatsku.

Koeficijent uz varijablu realnoga BDP pokazuje očekivani rast relativne razine cijena u slučaju povećanja relativnoga dohotka za jedan postotni bod u odnosu na prosjek EU-25. Općenito vrijedi da je kod dobara s nižim stupnjem međunarodne razmjernivosti taj koeficijent veći. To znači da će se rast realnoga dohotka u budućnosti snažno odraziti na rast relativnih cijena tih dobara (lokalna dobra poput obrazovanja, zdravstva, stanovanja). Kod međunarodno razmjernivih dobara cijene se najvećim dijelom određuju na svjetskom tržištu, tako da su one slabije ovisne o domaćem realnom dohotku, što se održava u niskoj vrijednosti koeficijenta uz BDP (odjeća i obuća, pokućstvo, hrana). Razina dohotka ima nejasan utjecaj na cijene proizvoda koje su pod značajnim utjecajem administrativnih činitelja (komunikacije, alkoholna pića i duhan)¹⁴.

¹⁴ Ocjena koeficijenta uz varijablu razine cijena komunikacija nije signifikantna ni na razini od 10%, a ocjene svih drugih koeficijenta signifikantne su na razini od 1%.

Tablica 6.

REGRESIJSKA OCJENA OVISNOSTI RAZINE CIJENA
 O RAZINI BDP NA OSNOVI PODATKA VREMENSKOGA
 PRESJEKA PO ZEMLJAMA, 2005.

Skupina proizvoda	Regresijska ocjena razine cijena			
	Razina cijena u Hrvatskoj (EU-25=100)	Koeficijent uz BDP	Standardna greška	Rezidual za Hrvatsku
Hrana i bezalkoholna pića	83,6	0,61	0,06	14,9
Alkoholna pića i duhan	73,1	0,79	0,12	11,6
Odjeća i obuća	96,3	0,30	0,06	12,7
Stanovanje, voda, struja, plin, goriva	40,4	1,05	0,09	-1,7
Pokuštvo i oprema za stan	82,2	0,53	0,05	13,0
Zdravlje	54,0	0,99	0,09	9,0
Prijevoz	82,3	0,54	0,07	11,2
Komunikacije	77,0	0,12	0,09	-10,6
Rekreacija i kultura	69,7	0,68	0,07	9,5
Obrazovanje	41,6	1,18	0,09	7,0
Restorani i hoteli	75,5	0,77	0,08	18,0
Ostala dobra i usluge	59,0	0,84	0,07	8,1
Izdaci kućanstava za finalnu potr.	66,6	0,73	0,06	7,5
-Potrošačka dobra	82,6	0,50	0,05	9,8
-Potrošačke usluge	53,1	0,93	0,07	6,1

Izvor: Izračuni autora na osnovi podataka Eurostata.

Regresijski reziduali za Hrvatsku pozitivni su kod svih dobara i usluga, osim kod komunikacija i stanovanja, a to znači da je Hrvatska u 2005. imala “previ-soku” razinu cijena za veliku većinu dobara i usluga u odnosu na svoj dohodak i na pravilnost u europskim zemljama uočenu regresijskom jednadžbom. U smislu konvergencije to znači da će budući pritisci na rast cijena biti veoma blagi jer su cijene velikoga broja najznačajnijih proizvoda (proizvoda s velikom ponderom u potrošnji građana poput hrane, pića odjeće i obuće) već bliske cijenama u EU.

U svim zemljama koje pristupaju EU postoji posebna zabrinutost o budućim kretanjima cijena hrane. Čini se da takva bojazan u slučaju Hrvatske ne bi smjela postojati, barem kada se promatra skupina “hrana i bezalkoholna pića” kao cjelina. Naime, cijene te skupine dobara u Hrvatskoj dosegnule su oko 84% razine cijena u EU, pri čemu je zbog razine realnoga dohotka takva cijena hrane očito previsoka (rezidual 15). To znači da će budući pritisci na rast cijena hrane i pića općenito biti slabi i eventualno koncentrirani na pojedinačne artikle. Osim relativno visoke razine cijena hrane, u prilog takvom zaključku ide i očekivani rast

subvencija poljoprivrednim proizvođačima, što će smanjiti pritisak na rast cijena finalnih proizvoda. Ipak, kod nekih se proizvođača može očekivati rast troškova (zadovoljavanje veterinarskih, fitosanitarnih i higijenskih standarda, jednako kao i administrativnih zahtjeva za evidenciju poljoprivrednog zemljišta, životinja i slično), što bi moglo dovesti da određenoga, ali blagoga pritiska na rast cijena u tim slučajevima.

Cijene odjeće i obuće već su sada na razini europskoga prosjeka, pa se njihov dalji rast ne bi smio očekivati. Štoviše, snažnijom integracijom u EU i većim konkurentskim pritiskom mogući su i pritisci prema relativnom padu tih cijena. Slična očekivanja mogu se izraziti za buduće kretanje cijena pokućstva i opreme za stan i prijevoza (osim prijevoznih usluga, za koje vrijedi razmatranje o cijena-ma usluga koje dolazi poslije).

U skupini proizvoda koja pokriva stanovanje i potrošnju energenata čini se da postoji prostor za rast cijena, i to zbog niske početne razine cijena i zbog snažne ovisnosti o budućem rastu dohotka. Budući da se radi o heterogenoj skupini, zasad nemamo više podataka na osnovi kojih bismo mogli konkretnije prosuditi koja su dobra i usluge najveći kandidati za rast cijena.

Kod zdravstva i obrazovanja postoji snažna ovisnost njihovih cijena o razini dohotka. To je i razumljivo, jer se cijene tih, uglavnom javnih, usluga određuju većinom na osnovi troškova, a u kojima plaće imaju značajnu ulogu. Tako će u procjeni budućih kretanja cijena u tim djelatnostima važnu ulogu imati kretanje plaća. Kako se ubuduće, usporedno s rastom nacionalnog dohotka, očekuje i rast plaća, potrebno je očekivati i rast cijena zdravstvenih i obrazovnih usluga. Isto bi se razmatranje moglo ponoviti za cijene rekreacije, kulture i za većinu ostalih usluga, pa njihove cijene u Hrvatskoj imaju određenu mogućnost daljega rasta. Naime, početna je razina cijena potrošačkih usluga relativno niska – oko 50% razine cijena u EU-25, a postoji razmjerno snažna povezanost rasta tih cijena s rastom dohotka.

Sektor hotela i restorana pravi je izvozni sektor u Hrvatskoj. Njegove su cijene određene više stanjem potražnje na europskome tržištu i kvalitetom ponude nego domaćom razinom dohotka kao što bi se moglo očekivati zato što se radi o uslugama. Poticaje za buduća kretanja cijena u ovome sektoru valja tražiti ponajprije na strani potražnje za našim turističkim proizvodima. Budući da se s priključivanjem Uniji može očekivati poboljšanje privlačnosti hrvatskih turističkih destinacija za bogato europsko tržište zbog boljeg “imidža” zemlje, može se očekivati i dalji rast cijena.

Kod cijena alkoholnih pića, duhana i cijena komunikacija mora se očekivati da će one biti pod snažnim utjecajem porezne i administrativne regulacije, a zato što se kod cijena duhana očekuje rast trošarina (vidjeti više u nastavku), to će biti jedan od izvora budućega rasta cijena. Za cijene komunikacija veoma je teško

predvidjeti kretanje, osim da će biti pod utjecajem tehnoloških faktora i regulacije koja određuje tržišno natjecanje i standarde u ovom segmentu.

Kao zaključak, može se reći da u Hrvatskoj nije potrebno očekivati bilo kakav iznenađan ili osjetniji rast cijena osnovnih životnih potrepština – poput hrane, bezalkoholnih pića, odjeće ili obuće, ili još općenitije rast cijena roba, jer su cijene većine roba već sada približno usporedive sa cijenama u EU. Pritisci na rast cijena realizirat će se ponajprije kod usluga (obrazovanje, rekreacija, kultura), uz određeni prostor za rast cijena stanovanja i energije.

4.3. Procjena učinaka harmonizacije indirektnih poreza i uvođenja jedinstvene carinske politike na potrošačke cijene u Hrvatskoj

Pridruživanje EU pretpostavlja harmonizaciju porezne strukture. Neke od očekivanih budućih promjena imat će izravne učinke na cijene potrošačkih dobara u Hrvatskoj. Radi se ponajprije o usklađivanju sustava trošarina i o ukidanju nulte stope PDV za proizvode kod kojih se koristilo ovim stopama. U nastavku ćemo pokušati procijeniti cjenovne učinke očekivanih poreznih promjena.

Kod **poreza na dodanu vrijednost** u Hrvatskoj se mogu očekivati promjene s izravnim učincima na cijene. Naime, osim standardne stope od 22%, u Hrvatskoj se primjenjuje stopa od 10% za usluge turističkog smještaja i za agencijske provizije i stopa od 0% za kruh, mlijeko, knjige, znanstvene časopise, usluge javnog prikazivanja filmova i za većinu lijekova i ortopedskih pomagala. Primjena nulte stope za te proizvode nije u skladu s pravnom stečevinom Unije. Iako se mogu očekivati i neka druga usklađivanja PDV (npr. kod usluga financijskog posredovanja), jedino bi ukidanje nulte stope moglo imati značajne cjenovne učinke.

Jednostavna aritmetička procjena cjenovnih učinaka ukidanja nulte stope PDV pripremljena je u dvije varijante. U jednoj se pretpostavlja da će ti proizvodi u nekom trenutku umjesto po nultoj biti oporezivani po sniženoj stopi od 10%, a u drugoj da će se primijeniti standardna stopa od 22%. Najprije je potrebno procijeniti udio proizvoda koji se oporezuju po nultoj stopi u ukupnoj finalnoj potrošnji kućanstava. Na osnovi detaljnih podataka iz Ankete o potrošnji (DZS, 2005.) može se procijeniti da ti proizvodi čine oko 7,5% potrošnje kućanstava. Pretpostavlja se da isti udio ti proizvodi imaju i u izračunu indeksa potrošačkih cijena. U tom bi slučaju uvođenje PDV od 22% za proizvode koji su sada na nultoj stopi, dovelo do rasta ukupne razine cijena za 1,7 posto, a u slučaju uvođenja stope od 10%, rast cijena iznosio bi 0,8% (tablica 7). Veoma je izvjesno da bi to bio jednokratni učinak koji se ne bi smio preliti na ostale cijene, pa tako ni utjecati na trajno povećanje stope inflacije. Sam trenutak i način ukidanja nulte stope PDV i moguće donošenje drugih mjera koje bi kompenzirale rast cijena obuhvaćenih ukidanjem nulte stope ovisi o odluci nositelja ekonomske politike.

Tablica 7.

**SAŽETAK OČEKIVANIH UČINAKA PRILAGODBE POREZA
I CARINA NA POTROŠAČKE CIJENE**

Očekivane promjene	Očekivani rast potrošačkih cijena, u %	Napomene
PDV		
-za proizvode na stopi 0%, uvođenje		Jednokratni učinak
a) stope 10%	0,8	
b) stope 22%	1,7	
Trošarine		
-duhan i duhanski proizvodi	0,6	Zbog ujednačivanja opterećenja moguć je manji učinak kao posljedica pada cijena uvoznih i skupljih cigareta. Moguće je da će rast trošarina biti postupan, a ne jednokratn.
-nafta i naftni derivati	-	Očekuje se kompenziranje rasta trošarina smanjivanjem naknada za izgradnju cesta
-alkohol i pivo	-	Ne očekuju se značajniji cjenovni učinci
Carine		
-manje stope za uvoz iz zemalja izvan EU	-0,1	Razmatra se učinak promjene carinskog opterećenja uvoza proizvoda za finalnu potrošnju (oko 20% ukupnog uvoza), a za uvoz intermedijarnih i kapitalnih proizvoda pretpostavlja se da promjene neće utjecati na cijene finalnih proizvoda.

Izvor: Procjene autora.

Sustav **trošarina** u Hrvatskoj bit će potrebno uskladiti sa praksom u EU. Trošarine na alkohol i na alkoholna pića, duhanske proizvode i naftne derivate trošarine su od zajedničkog interesa u EU i zato se inzistira na prilagodbi porezne osnovice, strukture i definicije roba, a za stope je omogućeno određeno prijelazno razdoblje. Stoga se može očekivati da će se i Hrvatska koristiti prijelaznim razdobljima u kojima bi se stope postupno podizale prema minimalnim stopama određenima u EU, i to zato što su one sada za neke proizvode osjetno niže od propisanih. To se prije svega odnosi na trošarine na duhan i duhanske proizvode i djelomično na trošarine na naftu i naftne proizvode.

U Hrvatskoj se primjenjuju različite trošarine za različite vrste **cigareta**, a propisi u EU sve cigarete oporezuju na jednak način. Stope trošarina u Hrvatskoj niže su od minimalnih u EU za najveću skupinu cigareta, pa će se one morati povećati. Tako se procjenjuje da standardna skupina cigareta (koja ima udio od oko 60% ukupne proizvodnje) ima i najviše odstupanje sadašnje razine trošarina od minimalnih. Za tu skupinu cigareta rast cijena zbog povećanja trošarina do minimalne razine procjenjuje se na 26%. Za ostale se kategorije procjenjuje da razlika između postojećih trošarina i minimalne propisane razine nije toliko velika, pa se može zaključiti da bi cjenovni učinak bio zanemariv. Uz pretpostavku da se usklađivanje provede jednokratno, a uzevši u obzir da udio duhanskih proizvoda u ukupnoj potrošnji stanovništva i u indeksu cijena potrošača iznosi približno 3,6%, rast cijena od 26% za 60% duhanskih proizvoda daje rast ukupnih potrošačkih cijena za 0,6%. Može se napomenuti da bi učinak na cijene mogao biti i manji ako bi se promjene uvodile postupno, jer se u međuvremenu može očekivati da će zbog cjenovne elastičnosti potražnje biti smanjena upotreba duhanskih proizvoda i da će doći do njihovog manjeg značenja u potrošačkoj košarici, pa tako i do manjeg utjecaja na ukupnu razinu cijena. Prilikom ujednačivanja poreznog opterećenja za različite skupine cigareta moguće je pad cijene inozemnih i općenito skupljih cigareta.

Sustav **trošarina na energente** u Hrvatskoj nije u potpunosti usklađen s propisima EU. Oporezivanja energenata u EU odnosi se, kako na mineralna ulja (naftu i derivate), tako i na ugljen, koks i električnu energiju. Zbog prilične neusklađenosti oporezivanja po zemljama EU, novim su članicama omogućena prijelazna razdoblja, najčešće do godine 2012. Oporezivanje energenata u Hrvatskoj zahtijevat će značajne prilagodbe, i to kako u obuhvatu oporezivih proizvoda (koji će se morati proširiti na ostale energente), tako i u usklađivanju kriterija oporezivanja. Zbog nedostatka detaljnih podataka, osim za naftu i naftne derivate, teško je procijeniti moguće učinke uvođenja trošarina za cijelu skupinu energenata. No, kod trošarina na proizvode od nafte pokazuje se da su one nominalno niže od minimalnih propisanih za zemlje EU, ali, u hrvatskom poreznom sustavu postoji i specifična kategorija opterećenja - naknada za financiranje gradnje i održavanja javnih cesta, koja je po svome karakteru istovrsna trošarini. Zbrojena s trošarinama, ta naknada odgovora uvjetu minimalnog poreznog opterećenja. Ako se, dakle, naknade za ceste u nekom trenutku počnu službeno tretirati kao trošarine, zadovoljit će se pravne stečevine EU, a izbjeći će se rast cijena za građane. Prilagodba trošarina na naftu i naftne proizvode zato ne bi smjela utjecati na cijene u Hrvatskoj (tablica 7.)

Trošarine na **alkohol i pivo** u Hrvatskoj djelomično su usklađene s pravnim stečevinama EU, a za potrebne promjene očekujemo da neće značajnije utjecati na cijene finalnih proizvoda.

Određene prilagodbe mogu se očekivati kod **carinskog opterećenja** uvoznih proizvoda. Carinska ograničenja na industrijske proizvode porijeklom iz EU

potpuno su ukinuta na početku 2007., ali za proizvode iz zemalja izvan EU postoji prostor za smanjivanje zbog primjene jedinstvene carinske politike. Procjena iz studije „Financijski troškovi pridruživanja ...“ spominje da je prosječna efektivna carinska stopa u EU na uvoz iz trećih zemalja iznosila 1,7% u godini 2004., a ona u Hrvatskoj godine 2006. iznosila je oko 3,8%. To znači da se može očekivati smanjivanje carinskoga opterećenja na proizvode iz zemalja izvan EU za oko 2 postotna boda. To bi moglo dovesti do približno istoga, ili nešto većega (zbog obračuna PDV na sniženu cijenu) pada cijena uvoznih proizvoda, koji se ne bi morao prenijeti na cijene finalnih proizvoda u maloprodaji u slučaju uvoza intermedijarnih i kapitalnih proizvoda, ali bi se mogao prenijeti u slučaju uvoza finalnih proizvoda. Prilično gruba procjena pokazuje da vrijednost uvoza finalnih proizvoda iz trećih zemalja čini oko 6% vrijednosti osobne potrošnje u Hrvatskoj, pa bi pad uvoznih cijena za 2 postotna boda, ako se one u cijelosti prenesu na cijene finalnih proizvoda, mogao u najboljem slučaju dovesti do pada ukupne razine cijene za 0,1%. Učinak na cijene mogao bi biti još manji, odnosno zanemariv ako se uzme u obzir da je Hrvatska nakon 2004. već prilagođivala svoju carinsku tarifu u skladu sa Sporazumom o stabilizaciji i pridruživanju, tako da će u trenutku priključenja Uniji razlika u tarifama prema trećim zemljama između Hrvatske i EU biti manja od 2 postotna boda, koliko smo procijenili u prethodnom izračunu.

5. Utjecaj konvergencije cijena u Hrvatskoj na mogućnost ispunjavanja Maastrichtskih kriterija

Proces konvergencije razina cijena u EU stvara općenito značajan pritisak na kretanje cijena i tečaja u novim članicama u slučajevima kada se njihova inicijalna razina cijena bitno razlikuje od cijena u širem ekonomskom prostoru. A upravo je to bio slučaj u većini novih članica EU iz vala proširenja godine 2004. i u slučaju Bugarske i Rumunjske koje su u Uniju ušle na početku 2007. Konvergencija razina cijena ostvaruje se zajedničkim djelovanjem inflacije i promjena nominalnoga tečaja. Osim sa stajališta makroekonomske stabilnosti, kretanje inflacije i tečaja za nove članice EU važno je i zbog njihove obveze da se priključe Europskoj monetarnoj uniji (EMU), točnije njezinoj trećoj fazi koja označuje obvezu uvođenja eura kao službene valute. Tako konvergencija razina cijena postaje jedno od ključnih pitanja ekonomske i monetarne politike u novim članicama EU.

Za sve nove članice postoji obveza uvođenja zajedničke valute, ali ne postoji unaprijed definirani rok u kojem se to mora učiniti¹⁵. Prije uvođenja eura nove

¹⁵ Od članica, jedino Danska i Velika Britanija imaju formalnu derogaciju od članstva u EMU. Švedska je dosad izbjegavala obvezu ulasku u EMU, formalno zbog nestabilnosti tečaja.

članice moraju najmanje dvije godine provesti u ERM II tečajnom mehanizmu i moraju u tom vremenu zadovoljiti kriterije konvergencije koji su definirani sporazumom iz Maastrichta. Svrha je tih kriterija da se zadrži stabilnost cijena u zoni eura i nakon ulaska novih zemalja članica u zonu eura.

Četiri su Maastrichtska kriterija konvergencije:

i) stabilnost cijena – pri čemu prosječna stopa inflacije mjerena potrošačkim cijenama ne smije biti viša od 1,5 postotna boda od te stope u tri zemlje članice s najnižom inflacijom; (neponderirani dvanaestmesečni prosjek harmoniziranoga indeksa potrošačkih cijena);

ii) održivi fiskalni položaj – to označuje situaciju bez pretjeranoga deficita (eng. *excessive deficit*). Pretjerani deficit postoji ako je

a) proračunski deficit veći od 3% BDP, osim u slučajevima ako se, ili ovaj omjer značajno i postojano smanjuje, pa dosegne razinu koja je blizu 3%, ili je deficit na razini višoj od 3% izniman i kratkotrajan slučaj i ostaje blizu ove referentne vrijednosti;

b) udio bruto javnoga duga u BDP veći od 60%, osim ako se taj omjer značajno smanjuje i približava referentnoj vrijednosti zadovoljavajućim tempom;

iii) stabilnost tečaja – pritom se tečaj domaće valute mora kretati u „normalnim“ granicama fluktuacije u okviru tečajnoga mehanizma II. (ERM II.) bez ozbiljnih napetosti (i osobito bez devalvacije na zahtjev same zemlje članice) u tijeku najmanje dviju godina;

iv) niske kamatne stope – dugoročna kamatna stopa ne smije prelaziti za više od 2 postotna boda kamatne stope u tri zemlje članice s najnižom inflacijom.

Novе članice EU mogu se priključiti zoni eura tek nakon zadovoljavanja tih kriterija i pošto provedu najmanje dvije godine u „čekaonici“ ERM II. Zadovoljavanje kriterija konvergencije ocjenjuje Vijeće EU sastavljeno od ministara financija na osnovi izvještaja o konvergenciji koji pripremaju Europska središnja banka i Europsko povjerenstvo. Izvještaji se pripremaju najmanje svake dvije godine ili na zahtjev neke od potencijalnih članica zone eura.

Nakon ulaska u EU jedna od ključnih strateških odluka koje mora donijeti svaka članica jest upravljanje procesom uvođenja eura (određivanje trenutka ulaska u ERM II., određivanje središnjeg pariteta i granica fluktuacija tečaja, ciljanoga datuma ulaska u zonu eura i uvođenja eura). U strategiji ulaska u zonu eura nema izravnih obveza kojih bi se morale pridržavati nove članice, već je Europsko vijeće na sastanku u Nici (prosinac 2000.) preporučilo da kandidati vode takvu monetarnu politiku koja najbolje odgovara ekonomskim prilikama u zemlji i koja je konzistentna sa drugim politikama. Zahtijeva se jedino da članice problematiku tečaja tretiraju kao pitanje od zajedničkog interesa od samog trenutka ulaska u EU.

Iskustvo novih članica EU pokazuje da su se manje zemlje u pravilu odlučile za rani ulazak u tečajni režim ERM II., i tako posredno, za moguće rano uvođenje eura, a veće su zemlje umjesto toga izabrale ciljanje inflacije. Tablica 8. pokazuje tečajne režime novih članica. Sedam od deset novih članice već se pridružilo ERM II., ali su tri najveće (Češka, Mađarska i Poljska) ostale izvan mehanizma. Za najnovije članice EU, za Rumunjsku, a osobito za Bugarsku, očekuje se da će se odlučiti za strategiju relativno ranoga ulaska u ERM II.

Tablica 8.

TEČAJNI REŽIMI NOVIH DRŽAVA ČLANICA EU

Država	Tečajni režim
Bugarska	Fiksni srednji tečaj prema euru (currency board)
Cipar	<i>Tečajni mehanizam II</i> (ERM II) od 2. svibnja 2005.
Češka	Upravljanje plutanje prema euru (ciljanje inflacije)
Estonija	<i>Tečajni mehanizam II</i> (ERM II) od 28. lipnja 2004.
Latvija	<i>Tečajni mehanizam II</i> (ERM II) od 2. svibnja 2005.
Litva	<i>Tečajni mehanizam II</i> (ERM II) od 28. lipnja 2004.
Mađarska	Promjenljivi srednji tečaj prema euru uz granicu plutanja +/-15% (implicitno ciljanje inflacije)
Malta	<i>Tečajni mehanizam II</i> (ERM II) od 2. svibnja 2005.
Poljska	Slobodno plutanje (ciljanje inflacije)
Rumunjska	Upravljanje plutanje prema euru (ciljanje inflacije)
Slovačka	<i>Tečajni mehanizam II</i> (ERM II) od 28. studenog 2005.
Slovenija*	<i>Tečajni mehanizam II</i> (ERM II) od 28. lipnja 2004.

* Od 1. siječnja 2007. punopravna članica Europske monetarne unije (EMU) s eurom kao službenom valutom.

Izvor: Eijffinger (2005) uz nadopune autora.

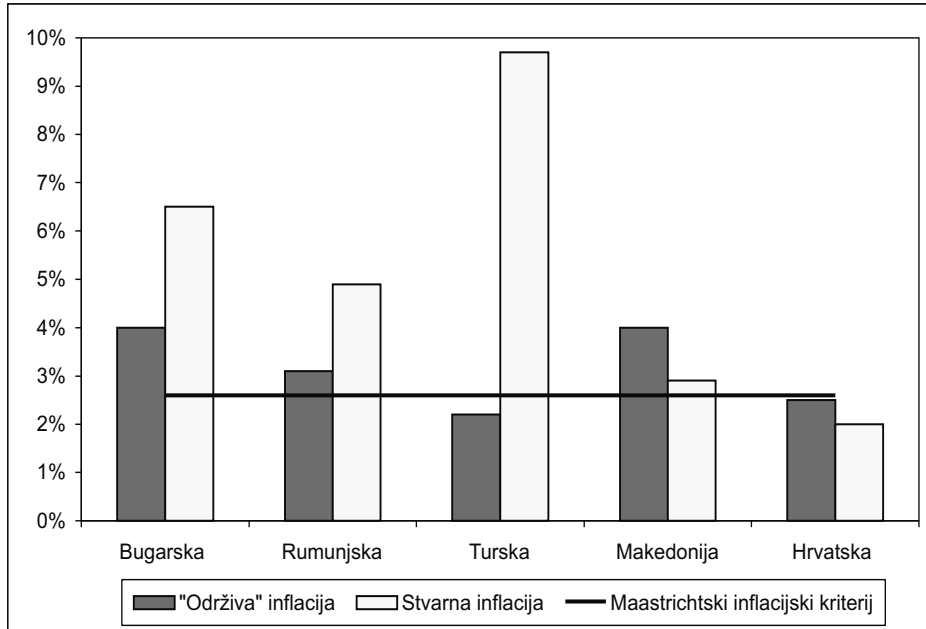
Nakon ulaska u ERM II., nove članice imaju prilično različite planove za uvođenje eura. Slovenija se u siječnju 2007. zoni eura već pridružila, Litva je isto tako željela uvesti euro u siječnju 2007., ali je odbijena zbog zabrinutosti o kretanju inflacije i zbog visokoga deficita tekućeg računa. Estonija i Latvija odgodile su planove za uvođenje eura. Baltičke zemlje tako vjerojatno neće uvesti euro prije 2010. Cipar i Malta planiraju se pridružiti zoni eura u siječnju 2008, pri čemu je Cipar na početku 2007. podnio molbu za ocjenu ispunjavanja kriterija konvergencije. Slovačka ima 2009. kao cilj za ulazak u zonu eura, druge bi zemlje euro mogle uvesti najranije između godina 2010. i 2012.

U Hrvatskoj se problematika strategije uvođenja eura može otvoriti već u sadašnjoj fazi integracijskih procesa. Jedna je od ključnih nepoznanica mogućnost zadovoljavanja svih kriterija iz Maastrichta. U nekim zemljama proces konvergencije razina cijena može stvarati ozbiljne probleme u smislu istovremenoga zadovoljavanja kriterija stabilnosti cijena i kriterija stabilnosti tečaja. Na osnovi procjene konvergencije razine cijena u Hrvatskoj prikazane u ovome prilogu može se zaključiti da to neće biti prepreka za ispunjavanje uvjeta boravka u ERM niti prepreka da se uvede euro nakon najmanje dvije godine provedene u ERM II¹⁶. Prema našoj procjeni može se pretpostaviti da će konvergencija biti dovoljno blaga i da neće uzrokovati značajniju inflaciju, ni značajniju potrebu promjene tečaja. Rast razine cijena (aprecijacija realnog tečaja) za 1,4% godišnje nakon ulaska u EU (uz rizike koji su više na strani manjega rasta cijena, nego višega rasta cijena) može se ostvariti odgovarajućom kombinacijom inflacijskoga diferencijala i aprecijacije tečaja: na primjer, inflacijom od 0,4% godišnje većom od prosjeka zone eura i aprecijacijom tečaja 1% godišnje, što ne mora, uz razumnu ekonomsku politiku na drugim područjima, ugrožavati ispunjavanje Maastrichtskih kriterija.

¹⁶ Osim toga, većina jednokratnih cjenovnih šokova zbog harmonizacije poreza i drugih propisa dogodit će se u vremenu prije ulaska u EU ili neposredno nakon toga, a prije ulaska u ERM II.

Slika 3.

“ODRŽIVA” INFLACIJA U ZEMLJAMA JUGOISTOČNE EUROPE
U SLUČAJU PUNE MONETARNE INTEGRACIJE

Izvor: Eurostat i izračuni autora.

Potaknuta razmatranjem u Mihaljek i Klau (2003.), slika 3. prikazuje razlike između «održive» stope inflacije, Maastrichtskog inflacijskog kriterija i stvarne stope inflacije za zemlje Jugoistočne Europe s idejom da ilustrira mogućnosti zadovoljenja inflacijskoga kriterija u zemljama regije u slučaju rane monetarne integracije. U tom se slučaju pretpostavlja da je tečaj nacionalne valute prema euru fiksiran. Ocjena „održive“ inflacije dobivena je kao prosječna stopa inflacije u tri zemlje EU s najnižom inflacijom u 2006. (Malta, Finska i Njemačka s prosjekom od 1,1%) plus ocjena inflacijskoga diferencijala zbog konvergencije razina cijena iz tablice 5. Maastrichtski inflacijski kriterij izračunan je kao prosječna stopa inflacije u tri zemlje EU s najnižom inflacijom plus dopušteno odstupanje od 1,5% (tj. $1,1\% + 1,5\% = 2,6\%$). Ta se dva pokazatelja uspoređuju sa stvarnom inflacijom u godini 2006. (međugodišnja stopa iz prosinca).

Kao što se može vidjeti na slici 3., Hrvatska ima i „održivu“ i stvarnu inflaciju manju od inflacijskoga kriterija. Turska bi mjerama monetarne politike mo-

rala suzbiti visoku stvarnu inflaciju, a proces konvergencije razine cijena ne bi joj morao predstavljati problem. Za Bugarsku, Rumunjsku i Makedoniju moglo bi se zahtijevati da odgode datum potpune monetarne integracije zbog potencijalno visokih inflacijskih pritisaka koji proizlaze iz procesa konvergencije razina cijena¹⁷.

Može se zaključiti: ako se nositelji ekonomske politike u Hrvatskoj odluče za strategiju ranog uvođenja eura, proces konvergencije razina cijena prema našim procjenama neće biti prepreka ispunjavanju kriterija stabilnosti cijena i tečaja.

LITERATURA

1. Balassa, B. (1964.). „The Purchasing Power Parity Doctrine: A Reappraisal“, *Journal of Political Economy*, 72: 584-596.
2. Bergstrand, J. H. (1991.). „Structural Determinants of Real Exchange Rates and National Price Levels: Some Empirical Evidence“, *American Economic Review*, 81:325-334.
3. Bhagwati J. N. (1984.). „Why are Services Cheaper in the Poorer Countries?“, *Economic Journal*, (94), 374: 279-286.
4. Clague, C. K. (1986.). „Explanations of National Price Levels“ u: Salazar-Carrillo, J. i D. S. Prasada Rao, ured., *World Comparison of Incomes, Prices and Product*, Amsterdam: North-Holland, 237-262.
5. Čihák, M. i T. Holub (2003.). „Price Convergence to the EU: What Do the 1999 ICP Data Tell Us?“, *Working Paper Series of the Czech National Bank*, br. 2.
6. Državni zavod za statistiku (2005.). „Rezultati Ankete o potrošnji kućanstava u 2004.“, *Statistička izvješća* br. 1283.
7. ECB (2006.). *Convergence Report: May 2006*, Frankfurt am Main, Germany: European Central Bank.
8. Egert, B., I. Drine, K. Lommatzsch i C. Rault (2003.). „The Balassa-Samuelson Effect in Central and Eastern Europe: Myth or Reality?“, *Journal of Comparative Economics*, (31), 3: 552-572.

¹⁷ Europska je središnja banka začuđujuće nesklona procjeni učinka konvergencije cijena na buduće kretanje inflacije, premda se to čini iznimno važnim za zemlje koje žele ući u zonu eura. Tako se u Izvještaju o konvergenciji koji je pripremljen na zahtjev Slovenije i Litve povodom njihove kandidature za uvođenje eura navodi, i to za obje zemlje identično: „Proces konvergencije će vjerojatno dovesti do pritiska na inflaciju u nadolazećim godinama, premda je teško točno procijeniti snagu ovog učinka.“ (ECB, 2006.; str. 7 i 9).

9. Egert, B., D. Ritzberger-Grunwald i M.A. Silgoner (2004.). „Inflation Differentials in Europe: Past Experience and Future Prospects“, *Monetary Policy and the Economy*, Q1/04, Wien: Österreichische Nationalbank.
10. Eijffinger, S. (2005.). „The New EU Member States: Trading Off Exchange Rate Stability and Price Stability, Briefing Paper for the Monetary Dialog“, http://www.europarl.europa.eu/comparl/econ/emu/20050914/eijffinger_en.pdf.
11. Eurostat (2004.). „Purchasing Power Parities and Related Economic Indicators for EU, Candidate Countries and EFTA“, *Statistics in Focus: Economy and Finance*, br. 37.
12. Kravis, I. i R. Lipsey (1988.). „National Price Levels and the Prices of Tradables and Nontradables“, *American Economic Review (Papers and Proceedings)*, 78: 479-483.
13. Lovrinčević, Ž., Z. Marić i D. Mikulić (2006.). „Maastrichtski kriteriji i uključivanje sive ekonomije - slučaj Hrvatske“, *Privredna kretanja i ekonomska politika*, 106: 28-65.
14. Maier, P., (2004.). „EMU Enlargement, Inflation and Adjustment of Tradable Goods Prices: What to Expect“, *DNB Working Paper* br 10., Amsterdam: De Nederlandsche Bank NV.
15. Maier, P. i P. Cavalaars (2003.). „EMU Enlargement and Convergence of Price Levels: Lessons from the German Reunification“, *MEB Series*, br. 6, Amsterdam: Netherlands Central Bank, Monetary and Economic Policy Department.
16. Mihaljek, D. i M. Klau (2004.). „The Balassa-Samuelson Effect in Central Europe: A Disaggregated Analysis“, *Comparative Economic Studies*, 46(1), str. 63.-94.
17. Nestić, D. (2000.). „Visoka razina cijena u Hrvatskoj – neki uzroci i posljedice“, *Istraživanja HNB-a*, I-2, Zagreb: Hrvatska narodna banka.
18. Nestić, D. (2004.). „Konvergencija razina cijena: Hrvatska, tranzicijske zemlje i EU“, *Istraživanja HNB-a*, I-15, Zagreb: Hrvatska narodna banka.
19. Samuelson, P. A. (1964.). „Theoretical Notes on Trade Problems“, *The Review of Economics and Statistics*, 46: 145-154.

PRICE LEVEL CONVERGENCE AND ITS IMPACT ON INFLATION IN CROATIA

Summary

The paper explores consequence of the prospective EU accession on the price level in Croatia in the context of the price level convergence process within the European economic area. Result based on cross-country regressions indicates that convergence pressures towards the overall price level rise should be limited. Even in the case of accession to the EU with its current income and price levels, Croatia is assessed to be faced with a moderate 1.4-percentage rise in its price level per year in average for first several years of its membership, as compared to price level in euro-zone countries. Assessment of price changes in major product groups suggests that Croatia should not expect any major jump in prices of consumer goods (food, beverages, clothing, footwear, household items) due to its current proximity to average prices in the EU. Stronger upward pressures could be realized in prices of services (education, recreation, and culture), housing and energy supply. Overall, convergence process will put mild strains on price and exchange rate stability after Croatian accession to the EU and it should not prevent Croatia from fulfilling the ERM II criteria and opting for early adoption of the euro.

Keywords: price level, convergence, inflation, exchange rate